

УДК 94(477.4)

DOI 10.25128/2225-3165.19.02.04

Mykhailo Yuriy

PhD hab. (History), Professor,
Department of Social and Humanitarian Studies and Law,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine)
mjuriy@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

Михайло Юрій

Доктор історичних наук, професор,
Кафедра соціально-гуманітарних наук та права,
Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету (Україна)

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ ЯК ДЗЕРКАЛО ПОСТМОДЕРНУ

Анотація. У статті даються ознаки постмодерну. Вказується, що постмодерн – це антифундаменталістська парадигма, яка проголошує, що нема нічого наперед установленого, істинного без сумніву, раз і назавжди даного. Йому як типу свідомості притаманні мозаїчність, еkleктичність, калейдоскопічність, фрагментарність, суміщення несумісного, де все є грою. Грою є і політика, яка пов'язана з карнавалом, в політиці, як і в карнавалі, присутньо багато лицедійства. Від трагедії, рольової гри не звільнений жодний політик. Міфи, легенди, образи, ідеальні політичні біографії, створення і підтримка іміджів, грамотний політичний хід – це політична щоденність, яка проявляється в діях українських політиків, для яких політика як гарантія для бізнесу. Українська політика – це вирішення не суспільних, а приватних справ, від яких страждає вся країна. І ось на сцену цього лицедійства, яке називається українська політика, в президентській гонці виходить справжній шоу-мен. Якщо політики грають в шоу, то чому шоу-мену не зіграти політика. Саме в цьому проявляється ілюзія політичного життя українського суспільства.

Ключові слова: модерн, постмодерн, політика, вибори, гра, симулякр.

PRESIDENTIAL ELECTION AS A POSTMODERN MIRROR

Summary. The article gives signs of postmodern. It is stated that the postmodern is an anti-fundamentalist paradigm, which proclaims that there is nothing predetermined, true without a doubt, once and for all that is given. Mosaic, eclectic, kaleidoscopic, fragmentary, combining the incompatible, where everything is a game, are inherent in him as a type of consciousness. The game has a policy associated with the carnival, in politics, as in the carnival, there is a lot of mummery. Not a single politician is free from travesty, role-playing game. Myths, legends, images, ideal political biographies, the creation and support of images, the right political move is a political routine, which is manifested in the actions of Ukrainian politicians, for whom politics is a guarantee for business. Ukrainian politics is not a decision of public, but personal affairs, from which the whole country suffers. And here on the stage of this acting, which is called Ukrainian politics, in the presidential race comes the real showman. If politicians play a show, then why should a showman not play a politician. This is where the illusion of the political life of Ukrainian society manifests itself.

Keywords: modern, postmodern, politics, elections, game, simulacrum.

Зміни соціального буття і ціннісної свідомості взаємопов'язані. Вплив індивідуально-ціннісної свідомості на суспільно-ціннісне передбачає суттєву роль суб'єктивного компонента. Це оцінки особистості. Оцінювання дійсності відбувається постійно тут і зараз. Неминуче ми співставляємо те, що є зараз, із тим, що було. У філософії існує багато підходів для визначення сучасності через протиставлення її варварству, християнству, модерну і сучасності. Особливо часто використовуються терміни “модерн”, і “постмодерн”. Розрізняють суспільство премодерну, модерн і постмодерну.

Премодерн – це епоха релігії: початок часів – XVII століття. В цій епосі Людина – Бог, тобто людина – вираження божественних сил.

Модерн – епоха прогресу: XVII століття – 50-ті роки XX століття. Тут Людина – людина. Тобто людина – вираження самої себе.

Постмодерн – епоха ніщо: 50-ті роки XX століття – XXI століття (кінець часів). Масмо Людину-жарт, де людина – це беззмстовний казус, який нічого не виражає.

У XX ст., не кажучи вже про XXI ст., сфера діяльності людей зросла, виникли нові типи відносин мікро- і мегасвіти. Віртуальні реальності, де людина не може відчувати себе цілісною. Постмодерн – це специфічна культурна форма усвідомлення цих світів.

Створений і створюваний самою людиною світ набуває незалежності від свого творця. Змінюючись у подальшому за автономними законами і стаючи неспіврозмірним, “іномірний” людині як кінцевій істоті, він знову ставить перед нею проблему свого розуміння і засвоєння. Таким стає характер відтвореної нами “другої і третьої природи” складної багатомірної штучної реальності, яка все більше і більше визначає наше життя. Звідси багаточисленні “пост”: посткласична і постнекласична наука, постіндустріальне суспільство, постісторія і постхристиянство, постструктуралізм і постмодерн, нарешті. Все це наближення і прояв постлюдських властивостей оточуючої нас реальності в цілому, коли людина стає елементом, фактором, агентом чогось нею створеного і більш складного.

Можна собі уявити, що ПОСТ – це своєрідний інтелектуально-пластичний перехід, тобто процес переходу культури в якийсь інший вимір, де все інше. Інші критерії, інші принципи, інші ціннісні орієнтири, інші механізми сприйняття, себе і світу, інші закони буття у світі. Там, вірогідно, все має сприйматися, відчуватися, переживатися принципово по-новому, що недоступно людині традиційної культури, класичної ментальності.

Незвичність постмодерну у сприйнятті світу, який знаходиться не десь далеко, а тут, поряд, в кожному уламку фрагментарної реальності, яку творить кожен і яка творить кожного, народжує різноманітні версії, вибір яких – справа добровільна. Для визначення епохи постмодерн намагається вийти за її межі. Він стирає межі між мистецтвом і дійсністю, критикує класичну раціональність, залучаючи ірраціональність.

Постмодерн – антифундаменталістська парадигма, яка проголошує, що нема нічого наперед установленого, істинного без сумніву, раз і назавжди даного. Йому як типу світогляду притаманні мозаїчність, еkleктичність, калейдоскопічність, фрагментарність, суміщення несумісного тощо. Постмодерн – це химера. Його химерність зумовлена тим, що в ньому, як у сновидінні, співіснують непомітне: несвідоме прагнення, нехай і в парадоксальній формі, до цілісного і світоглядно-естетичного осягнення життя, і чітке усвідомлення початкової фрагментарності, принципово несинтезованої роздробленості людського досвіду кінця XX – початку XXI ст.

З позицій постмодерну визнається існування об’єктивної реальності, можливе й уявлення про реальність, але воно суб’єктивне. Весь світ – це або гра, або текст, де правила, як і текст, народжуються на очах, і водночас організують гру, не дають їй “розтикати”, втратити енергію змагальності. Людина має справу лише зі знаками, симулякрами (симулякр, дослівно, – копія, якої не існує в реальності), створюючи все нові й нові інтерпретації, здійснює кожен раз реконструкцію. Ж. Бодрійяр визначає соціальну реальність як симулятивну: образ реальності має не менше значення, ніж сама реальність, симулякри живуть власним життям: народжуються, старіють, помирають незалежно від значень, що їх породили. Імперативом буденної свідомості стає задоволення, воно присутнє у всіх артефактах повсякденності, постійна розмова про задоволення створює ілюзію його постійної присутності у світі (Бодрійяр, 2000).

Намагаючись обійняти неосяжне, філософія постмодерну нагадує міфологічний синкретизм. Критикує класичну раціональність, постмодерністи

“насолджуються” ірраціональністю і відсутністю логіки. Це свідчить не стільки про світогляд, скільки про світовідчуття, тобто рефлексії людини на рівні глибоко емоційного, чуттєво забарвленого розуміння світу. Емоційна реакція на оточуючий світ супроводжується саморефлексією. Постмодерністські принципи філософського маргіналізму, відкритості, описовості, безоцінковості ведуть до дестабілізації будь-якої системи цінностей. Епоха тотальної ціннісної рівності призводить до того, що ніщо не засуджується і не возвеличується, немає ні нижчих, ні вищих цінностей, всі цінності рівні. Відбувається їх нівелювання, вульгаризація.

У постмодерністській реальності людина втрачає свою ідентичність, точніше, губиться в різноманітності і багаточисельності “Я” як сукупності відносно незалежних однієї від іншої позицій, кожна з яких володіє своїм специфічним набором рис, ролей, станів тощо. Кожна грань людського “Я” розчиняється в мережі, грі, тексті. У постмодернізмі справа подолати межі призводить до втрати обмеженості особистості, в сенсі її визначеності, тобто до шизофренічного розколу – розколу між інтроеційованими і проєкціонованими внутрішніми об’єктами, що вибухають.

Варто зауважити, що епоха постмодерну народжує нову “Людину, яка грає”, що становить собою синтез homo ludens і homo mobilis, для якої гра стає не просто елементом культури (Хейзинга, 1991: 69–92), а способом буття в культурі. При цьому елемент несерйозності гри поступово згладжується, вона перетворюється на досить серйозне заняття, все частіше підмінюючи собою життя.

З філософсько-антропологічної позиції очевидно, що для людини гра перетворюється на необхідний спосіб суб’єктивної інтерпретації реальності як подолання інформаційного і ціннісного хаосу буття. Відбувається гранізація буття людини, а інформаційні технології стають найдоступнішим способом отримання розваг і відволікання від проблем реальності, поступу, швидким способом задоволення антропологічних потреб через електронні ігрові та видовищні формати.

Людина, яка грає, використовує ігрові практики як спробу можливого буття і ризику для порушення одномірності і рутинності повсякденності, сприймає їх як особистісну знахідку, інновацію. Деконструюючи смисли і породжуючи нові, вона еkleктично грає з традиційними формами і якостями життя, встановлюючи нові форми інтертекстуальної, мовної гри, намагаючись вписатися в той чи інший наратив, стратегію особистого життя, що задаються грою (Дебор, 2000). Заперечуючи обумовленість людини традиціями, системою цінностей і ігноруючи її самоідентифікацію, ігрова інформація знеособлює людину. У свідомість проєктується нейтральний стосовно людини світ. Безповоротний розрив з традицією обертається руйнуванням найстійкіших компонентів свідомості, втрачається значущість колишніх ідеалів, цінностей, що склалися. Швидка зміна ціннісних орієнтирів, їх еkleктичність суперечать фундаментальній потребі цілісності особистості. Система цінностей, як каркасна основа духовності людини, виявляється досить нестійкою, позбавляється самої якості системності.

У пошуках сенсу буття і свого місця в ньому нова людина епохи модерну поступово втрачає свою персональну ідентичність і набуває нову форму ідентичності – рольову, що характеризується множинністю і ситуаційністю. Введення альтернативних сценаріїв життя через ігрові практики дозволяє змістити час і простір, поєднавши воедино реальне і віртуальне в полі гри. Віртуальне буття людини робить її залежною в соціокультурному й антропологічному сенсах, формуючи ставлення до життя як до гри. В якій є

можливість з легкістю змінювати ситуації та отримувати різнопланові відчуття й емоційні стани.

Жан Бодрійяр з цього приводу пише: “Все змішалось, хворі клітини із здоровими, живе тіло з штучними органами і чужими вкрапленнями імплантатів, статевий акт з чашкою Петрі, запахи з дезодорантами. В цьому плюралістичному транспостмодернізмі щезає межа між поверхнею і глибиною, між верхом і низом, між правим і лівим, між дійсністю і віртуальністю, між дією і симуляцією. Чи є сенс в цій ситуації говорити про межу добра і зла?” (Бодрійяр, 2006).

Дивного і нового в цьому давно вже немає. Згадаємо коня Інцитата і його “політичну кар’єру”. Спочатку Калігула зробив його громадянином Риму, потім сенатором, жерцем і, зрештою, кандидатом на посаду консула. Консулом Інцитату стати не вдалося, не встиг – Калігулу вбили. Але, до слова, “втіленням усіх богів” кінь все-таки став, і до державної присяги додалися слова “заради благополуччя й удачі Інцитата”. Легенди минулого лише відтіняють реальність теперішнього, де безумне і безвідповідальне змішання всього стало практикою буденного постмодерну, оскільки не тільки мистецька, художня, побутова, сексуальна, але і політична культура перейшла на бік маскараду. Справді, і Рональд Рейган був актором, а Дональд Трамп залишається чудовим шоуменом. Це стосується і України. У 2007 р. міфічна Верка Сердючка заявила про те, що йде у велику політику. Ця звістка викликала не веселий сміх, а щось протилежне: страх і розгубленість – у одних, непорозуміння в інших і задоволення – в третіх.

Ці реакції мають під собою глибинні підстави, пояснення яких вимагає звернення як до історії карнавальної культури, так і до історії політичного життя України, особливо її останнього періоду. Але для початку зазначимо, що політика і карнавал завжди були тісно пов’язані між собою, що в політиці присутньо багато від лицедійства. Від трагедії, рольової гри не звільнений жодний політик. Міфи, легенди, образи, ідеальні політичні біографії, озвучування промо, створення і підтримка іміджів, грамотний політичний хід, прийом тощо – це політична щоденність, яка не викликає серйозних нарікань. Це обов’язкове сценічне, віртуальне супроводження політики. Кризи наступають тоді, коли віртуальний світ заміняє світ реальний. Коли слово повністю втрачає свій сенс або набуває сенс протилежний. Коли залишається гола демагогія, гарні слова і нічого іншого. Коли все перетворюється на брехню, примару. І тоді починається невдоволення: “Дістали!” Про політиків кажуть – “Загразились”. Нинішня політика – майже суцільна імітація, лицедійство, карнавал. Про це знають діючі особи, але це розуміє і народ, який поступово перетворюється на глядача поганого спектаклю.

Як відомо, політика покликана вирішувати суспільні справи та конфлікти. Коли на острові був лише Робінзон – ніякої політики не існувало, коли ж з’явився П’ятниця – виникла і політика. У саму її основу покладено дискусію і прагнення до консенсусу. Коли соціальні конструкти ускладнювалися, виникало багато запитань: яким має бути наше суспільство, яка роль приватного і державного тощо. Політики (частіше філософи) викладали свої ідеї, цінності, якими вони керуються. З роками їх доповнювали, розпочиналася полеміка і дискусії. Було написано тисячі книг. Ідеї систематизувалися і починали виникати системи ідей – ідеології. Чому системи? Бо вони збалансовані – усі неточності у ході дискусій виправлялися і ці ідеї активно втілювалися у життя політичними силами. Партії з різних таборів конкурували і цим вдосконалювали власні ідеї. Подібні процеси відбуваються і до наших часів. Але історія оминула Україну.

Політики ж в Україні вирішили створити свій “велосипед”, причому не кращий, а той, що буде обслуговувати винятково їх цілі. З початку незалежності партії створювалися та фінансувалися бізнесом. Цей процес активно розпочався у другій половині 90-х, коли просто прийти і домовитися з політиками у

парламент вже було недостатньо. Щоб лобювати інтереси власного бізнесу, підприємці (зараз – олігархи) йшли в політику, щоб мати більший вплив на розвиток подій у державі. Після тотальної приватизації і налагодження інституту держави, утворилася клієнтелістська система олігархів. Відслідковуємо мотив – політика як гарантія для бізнесу. Політика передбачає боротьбу за владу. Інструмент у цій боротьбі – партія. Політичні сили створювалися як короткострокові проекти – щоб прийти до влади. Вони як одноразовий посуд, за яким не потрібно доглядати, мити – можна просто викинути і купити новий. Цей принцип панує в українській політиці досі. За цей час майже всі ідеології (їх назви) були дискредитовані.

Фактична мета українських партій – прийти до влади за будь-яку ціну. Методи та риторика політичних сил часто не відповідають жодному із законів логіки. До прикладу, “Радикальна партія Олега Ляшка”, разом з його лідером, за своїми гаслами і суттю є соціалістичними. У програмі “радикалів” йдеться про “створення суспільства рівних можливостей та загального добробуту”, податки на багатство, втручання держави, значні соцвиплати тощо. До речі, це не зупинило “радикалів”, які всією фракцією проголосували за зміни до закону, який поклав початок новій хвилі приватизації стратегічно важливих державних підприємств. Раніше закон зобов’язував продавати до 10% акцій держпідприємств під час приватизації на фондових біржах.

Використовують ліву риторіку і в “Батьківщині”, і в “Опоблоці”. Партія “Самопоміч” позиціонує себе як християнських демократів. Щоправда, ці партії об’єднує одне – популізм. За лівими гаслами у них немає ніякої конкретики, лише порожні заяви. Прийшовши ж до влади, рішення ухвалюються з прагматичної точки зору власних інтересів. Внутрішня порожнеча партій яскраво проявляється на регіональному рівні. Членами партій є неодноразові перебіжчики від проекту до проекту. Партія сприймається лише як спосіб підзаробити грошей. Українські партії підпадають під визначення “catch-all” (всеохопних) партій у найбільш збоченому популістському їх вигляді (Безека).

Як не боляче про це говорити, але українська політика зараз – це вирішення не суспільних, а приватних справ, від яких страждає майже вся країна. Не минути й епатажної поведінки деяких політиків: то Олег Ляшко прийде в Раду з вилами, недвозначно демонструючи їх, то “кулеметниця” Надія Савченко босоніж пройде у Верховній Раді, а про Юлію Тимошенко нічого і говорити – кожен її виступ з будь-якого питання на 180% відрізняється від попереднього, не кажучи вже про суцільну демагогію, брехню і популізм.

І ось на сцену цього лицедійства, яке називається українська політика, в президентській гонці виходить справжній блазень. Якщо політики грають блазнів, то чому блазневі не зіграти політика. Саме в цьому і проявляється ілюзія політичного життя українського суспільства, де все є більшою мірою грою, дзеркальним відображенням постмодерну.

Чому саме зараз з’явилася ця людина-жарт на українській політичній сцені? Річ у тому, що персонажі лицедійної культури народжуються, як правило, у важкі часи, у найнеприємніші відрізки історії – калейдоскопі на тронах, революцій, громадянських війн, зміні режимів, очікуванні реформ і реформуванні, що затяглося, великих депресій, перебудов і радикальних змін з результатом, який важко передбачити. В роки розпаду і різкої зміни життєвого укладу, а головне – зміни цінностей і підриву моральних засад – за В. Шекспіром, “розпаду зв’язків часу”.

Після першого туру президентських виборів українські інтелектуали та міжнародне експертне середовище так і не усвідомили, що мають у цій ситуації справу з новим викликом. Його можна порівняти з Brexit. Через технології індукують на масову аудиторію стан тимчасового потьмарення, коли більшість

не спроможна прийняти адекватне рішення в інтересах власної безпеки. Важливий емоційно-психологічний результат такої атаки. Це внутрішня ворожнеча всередині британського суспільства. Розкол, поділ, розпад єдності всередині суспільства. Індукція емоційного хаосу. Щось подібне після першого туру виборів сталося в Україні. Уперше в другий тур вийшов кандидат, який є абсолютно віртуальним. П'ять з половиною мільйонів виборців проголосували за кандидата, якого можна порівняти з ведмедиком Волдо із серіалу “Чорне дзеркало”. Там анімаційний синій ведмедик посідає друге місце на виборах. Він стає популярний внаслідок того, що людина, яка його озвучує, весь час нищівно критикує чинних політиків. Він показує середній палець з екранів. Це викликає захоплення і схвалення широкої аудиторії. Ніхто не знає, хто його озвучує, хто пише сценарій і хто є режисером цієї п'єси. І ведмедик віртуал, набір пікселів, голограма – вступає на політичну арену в ролі політичного симулякра (Забужко, 2019).

І справді! Що означає прихід до влади людини без національних орієнтирів і державницького досвіду? Насамперед, втрату підтримки значної частини національної еліти, надто тієї, для якої розвиток і становлення української мови як мови державної є базовою основою існування і творчості. Ймовірну дезорієнтацію чиновницького апарату, які уже тепер отримали своєрідну індульгенцію на невиконання урядових рішень як злочинних. Це за умови, що В. Зеленський отримує більшість у парламенті. В іншому разі – уже знайомий нудний серіал боротьби за виживання двох гілок влади. Нинішній розподіл сил у парламент дає всі підстави прогнозувати, що будуть посилюватися і проросійські настрої, хоч вони нині і не отримують більшість, та все ж не дадуть змоги надійно забезпечити свій інформаційний простір від антиукраїнських атак. Особливу стурбованість викликають і ймовірні демотиваційні процеси в армії і силових структурах, які уже тепер доволі відчутні, а з часом можуть стати прямою загрозою для незалежності країни.

У чому ж тоді феномен В. Зеленського? Найважливішим фактором зростання його рейтингу є те, що він поєднав три електоральні групи.

1. Виборці “проти всіх” стали ядром електорату В. Зеленського. Вони від початку були готові проголосувати за будь-якого антисистемного кандидата. Це форма висловлення їхнього протесту проти традиційних еліт. Такий протест, запит на антисистемні обличчя можна спостерігати у багатьох країнах світу. В січні він почав набирати другу групу.

2. Проросійський електорат втратив єдиного кандидата після розколу блоку на дві частини (до цього розколу долучився і штаб П. Порошенка, але вони навряд чи прогнозували такі наслідки). Багато проросійських виборців зневірилися у кандидатах Ю. Бойко та О. Вілкулі й побачили свого у В. Зеленському: російськомовний, не давить на патріотизм, вважає необхідним припинити війну. Таким чином, В. Зеленський отримав другу групу виборців та значно підвищив свій рейтинг, ставши лідером перегонів.

3. І тут включилася третя група, як умовно можна назвати “аби-не-Порошенко”. Це виборці, для яких основним завданням нинішніх виборів є усунення П. Порошенка (спектр причин різноманітний – від розчарування реформами та корупцією до впливу російської пропаганди).

Ці виборці наприкінці минулого року або не визначилися, або були готові голосувати за Ю. Тимошенко як кандидата, який переможе П. Порошенка. Коли В. Зеленський стрімко вирвався вперед, вони побачили майбутнього переможця в ньому. Голоси почали перетікати від Ю. Тимошенко до В. Зеленського. І цей процес динамічно триває з початку року: вона падає, він зростає. Безумовно, це не ліваки-патерналісти, бо їм В. Зеленський нічого не пропонує; це виборці, для

яких головною рисою Ю. Тимошенко була не її особистість, погляди чи програма, а її майбутня перемога над П. Порошенком.

Цікаво, якими є методи та інструменти В. Зеленського?

1. Очевидно, найцікавішим інструментом є серіал, в якому В. Зеленський зіграв роль президента В. Голобородька. Мабуть, нічого подібного в інших країнах не було. Важливо, що люди з до-критичним мисленням (а таких в Україні 80 %) ототожнюють актора і роль. Так, дитина вірить, що перед нею справжній Дід Мороз, навіть якщо бачила, як тато вдягав бороду. Звичайно, що серед виборців В. Зеленського багато людей з розвиненим критичним мисленням, але на частину аудиторії серіал дуже вплинув.

2. Digital. Команди інших кандидатів навіть не намагалися використовувати сучасні канали та інструменти. Вони всі застрягли у ХХ ст. з його бордами і телебаченням, хоча значна частина виборців уже живе у ХХІ ст. Активна робота в цьому сегменті інформаційного простору вразила частину виборців, в яких сформувалася прихильність до В. Зеленського.

3. “Дзеркальна технологія”. Так можна назвати підхід команди В. Зеленського, що полягає у відсутності чітких заяв з ключових проблем, мовчання та ухилання від дебатів, зустрічей та інтерв’ю. Оскільки В. Зеленський поєднав три різні й часто несумісні цільові групи, то явне висловлювання позиції з питань, які є основою ідентифікації і розмежування, може легко когось відвернути. Мовчання дозволяє кожному виборцю бути певним, що кандидат поділяє його цінності та позиції. Багато виборців вважають, що В. Зеленський за євроінтеграцію, багато інших певні у його проросійській позиції. Кожен бачить у кандидаті себе, як у дзеркалі.

4. Комунікація Дитини до Дитини. Відомий психолог Ерік Берн у книзі “Ігри, в які грають люди” визначає три “Я-стани” особистості: Батько, Дорослий та Дитина. Майже всі кандидати формують політичний образ Батька чи Матері й з цієї вершини звертаються до виборця як до Дитини (“Я вас захищатиму, турбуватимусь, забезпечуватиму тощо”). В. Зеленський першим звернувся з позиції Дитини до Дитини (“Зробимо їх разом” та інші подібні гасла), і це виявилось абсолютно новим словом в українській політичній рекламі, відрізняючи таке послання від інших, зажованих та однакових.

5. Shot gun (короткий забіг). Ранній старт Ю. Тимошенко, як ми бачимо, призвів до вичерпання ресурсів набору рейтингу: не вистачало меседжів. Не вистачило нових груп, яких можна було б залучити. Команда В. Зеленського вдало розрахувала час старту, щоб на момент виборів він опинився на піку.

Усе вищенаведене можна підсумувати однією фразою: в українську політичну реальність прорвався постмодерн. Йде битва не ідеологій чи позицій, а публічних іміджів, віртуальних образів (Пекар, 2019), про що йшлося вище. Прорив постмодерну в країну, яка намагається, стікаючи кров’ю, вийти із середньовіччя до модерну, може призвести до шоку (перестрибування через рівні ментального, соціального чи економічного розвитку нічим добрим не закінчується).

Продовжуючи аналіз, варто також вказати на досить важливий аспект. Щодо електоральної підтримки “проекту Зеленський”, то насправді доволі очевидно, що ніякого “виборця Зеленського” не існує. Цей проект кон’юнктурно поєднує багато різних, а іноді навіть ворожих одна до одної груп, які з різних причин обрали цю опцію для виявлення своєї електоральної позиції. Єдине, що їх об’єднує станом на зараз – це втрата чи істотне спотворення поведінкових мотивацій і критеріїв ухвалення рішень. Тому вони схвально реагують на еkleктичні набори “простих рішень”, пропоновані радикальними популістами, не помічаючи їхньої руйнівної суті.

З одного боку, це є характерним для спільнот, що перебувають у стані соціальних трансформацій, коли руйнуються усталені соціальні групи,

відбувається активна кластеризація, докорінно перебудовуються соціальні зв'язки, багато людей відчують себе маргіналізованими в антропологічному сенсі, втрачають довгострокове бачення цілей і пріоритетів. Також стреси, викликані війною, є потужним чинником групової дезорієнтації. З другого боку, не варто забувати характер дій нашого супротивника, те, які потужні ресурси агресор спрямовує на забезпечення психологічної складової війни, на соціально-психологічні впливи.

Було б необачною легковажністю, що межує з недоумкуватістю, визнавати російське втручання в американські вибори, брекзйт, німецькі заворушення, французькі протести або навіть африканські вибори, але вперто “не бачити” такого в наших справах.

Наявна електоральна суміш “виборців Зеленського”, залякана й обурена потоками дезінформації, маніпуляцій і негативу, що безперервно наповнюють наш комунікативний простір протягом останніх п'яти років і знищують різницю між агресором і жертвою, стверджуючи, що “Порошенко розпочав війну”, цинічно і відверто протирічать будь-яким статистичним даним, пропагуючи “зубожіння”, “занепад”, “збагачення олігархів”, “небачену корупцію” тощо. В такій ситуації деморалізована й дезорієнтована людина ладна на що завгодно, щоб цей нескінченний жах нарешті припинився.

Така ситуація склалася тому, що наші медіа, які є майже повністю незалежними від громадськості й суспільства, та є підконтрольними лише власникам і керованими лише корпоративістськими цінностями й інтересами, п'ять років генерують дуже специфічний контент: понад 70 % показово негативних новин, із яких більш ніж половина (38–45 %) є депресивними, а інші – мають збуджувально-істеричне емоційне навантаження (хоча залежно від регіону та періоду це співвідношення може істотно змінюватися). Крім цього, в 15–20 % випадків медіа генерують та/або поширюють фейки та неправдиву або спотворену інформацію – від “землетрусу в Кривому Розі на глибині 200 кілометрів” до “секретних тюрем СБУ” та “ІД” в Україні”.

Усі спроби суспільства будь-яким чином вплинути на авторів/медіа призводять до того, що журналісти компрометують і видаляють справжніх фахівців із комунікаційного простору та заповнюють ефір розмовами один з одним або з підготованими власниками своїх каналів “громадськими активістами”, а також розганяють істеричні хвилі про “атаки порохоботів”.

Тобто, все це могло спрацювати лише за наявності великої кількості псевдоелітарних корпоративізованих груп – представників великого бізнесу, які є за сумісництвом власниками ЗМІ, активістів, політиків, журналістів – які стратегією успіху обрали стратегію руйнації – руйнації соціальних і державних інститутів, суспільства і навіть країни. В таких умовах найближчою до перемоги виявилася та група, яка в своєму прагненні руйнації пішла навіть на ототожнення з ворогом. Саме тому “проект зеленський” активно підтримали всі знакові російські пропагандисти та політичні фігури, не приховуючи свого задоволення швидким реваншем і нав'язливо розкручуючи свої традиційні пропагандистські тези про “державний переворот”, “громадянську війну”, “злочинний характер АТО/ООС”, “київських фашистів-картелів” тощо.

Але навіть це не зупиняє “виборця зеленського”, бо поведінкові мотивації та критерії ухвалення рішень у нього є істотно спотвореними – аж до того, що це призводить до виникнення саморуйнівних поведінкових стратегій.

Ну і нарешті, не слід забувати про адміністративний ресурс, який у поточній ситуації належить олігархічним групам – прямим вигодонабувачам “проекту Зеленський” (Костюченко, 2019).

Це той момент, коли симулякри породжують феномен маси. Маси визначаються як мовчазна більшість, чорна дірка, що поглинає соціальне. Маси

тяжіють до фізичної та статичної форми, яка є одночасно несоціальною та надсоціальною.

Маси, на думку Ж. Бодрійяра, не можуть бути керованими жодною політичною владою. Маси також породжують ілюзію влади. Як твердить філософ, функціонування усіх сучасних політичних та соціальних систем прищеплено на тілі цієї істоти маси. Крім того, маси не можуть бути нічим і ніде представлені. Вони існують поза демократичною репрезентацією. Однією з рис мас є те, що вони парадоксальним чином поєднують у собі надкерованість та катастрофічну загрозу тотальної дерегуляції. Ж. Бодрійяр твердить, що маси не можна збити зі шляху або містифікувати, оскільки вони нікуди не рухаються і нічим не зайняті. Маси поглинають усю енергію та інформацію, розчиняють при цьому усе соціальне та антисоціальне. Маси дають тавтологічні відповіді на всі запитання, оскільки вони мовчать – вони мовчазні, мов звірі.

До сказаної ситуації вписується ще одна деталь: за В. Зеленського проголосував значний відсоток молодих людей. Яка причина? Перша причина – це нерозв'язаність проблеми молоді. Справді, в цій складній ситуації вона опинилася за соціальним бортом. Відсутність робочих місць змушує молодь покидати країну в пошуках кращої долі.

Друга – конфлікт поколінь, батьків і дітей. Юнаки і дівчата, які народились у незалежній Україні, були і є свідками тих соціальних і політичних негараздів, що відбуваються у державі. За загальною депресивною ситуацією, вони не хочуть бачити того, що зробив П. Порошенко за п'ять років своєї каденції, а зробив він більше, ніж усі попередні президенти до нього. На превеликий жаль, йому доводиться спокутувати єзуїтство Л. Кравчука, бо саме завдяки йому був заданий той вектор, в якому опинилась Україна, і це єзуїтство продовжується по сьогодні; за злочинність Л. Кучми; за слабкість В. Ющенка; за паханство В. Януковича.

Третя, яка зібрала найбільший відсоток голосів за В. Зеленського, – це голосування “по приколу”, оскільки “прикол” – це роль, вибрана для гри в житті. А життя, за цією логікою, про що вже писали вище, є суцільним карнавалом. По суті, його основним електоратом стала молодь, вихована на морально-етичних традиціях “95 кварталу”.

Цей текст почав писатись напередодні другого туру виборів. Подумки ще жевріє надія на здоровий глузд народу, який не має права просто так, граючись, розтоптати з такою мукою і втратами пророщені паростки нормального гідного майбутнього своїх дітей. Ще сподіваємося, що розсудливість, серйозність при прийнятті доленосних рішень таки присутня у нашій українській ментальності.

Є ще час отямитися. Навіть не час – кілька історичних миттєвостей, доки легковір'я, емоційне напруження не скинули український корабель у безодню хаосу і тривалої турбулентності, якою неминуче скористаються і наші вороги на Півночі і сердечний “друг” на Заході, який так любить українських заробітчан, та ще більше прикарпатські краєвиди. Фінансовий крах, новий розподіл власності... Прикордонна гризня. І новий пошук ворогів всередині себе. Нових винуватців.

Що означає прихід до влади людини без національних орієнтирів і державницького досвіду? Насамперед втрату підтримки значної частини національної еліти, надто тієї, для якої розвиток і становлення української мови як мови державної є базовою основою існування і творчості. Ймовірну дезорієнтацію чиновницького апарату, які уже тепер отримали своєрідну індульгенцію на невиконання урядових рішень, як злочинних. Це при умові, що В. Зеленський отримає більшість у парламенті. В іншому разі – уже знайомий нудний серіал боротьби на виживання двох гілок влади. Нинішній розподіл сил у парламенті дає всі підстави прогнозувати, що будуть посилюватися і проросійські настрої, хоч вони нині і не отримають більшість та все ж не дадуть змоги надійно обергти свій інформаційний простір від антиукраїнських атак.

Особливу стурбованість викликають і ймовірні демотиваційні процеси в армії і силових структурах, які уже тепер доволі відчутні, а з часом можуть стати прямою загрозою для незалежності країни (Дзюбенко, 2019).

І ось відбувся другий тур. Відомий переможець президентських перегонів. Ним виявився В. Зеленський. Суспільство зробило свій вибір і вчинило відповідно до своїх традицій і ментальності, закладених Запорізькою Січчю. Сьогодні ми обираємо свого отамана, висловлюємо йому свою любов, підкидаємо шапки вгору, а завтра відрізаємо цьому отаману голову.

Отак відбулося і з діючим президентом. Тільки відрізання відбулося віртуальне. Цього ще не розуміє і не усвідомлює новообраний президент, що завтра ця віртуальність може і його наздогнати. Але найголовніше. Результати виборів – це вирок українській політичній еліті, вирок політичній системі.

Останнє залежить від нас, від усвідомлення міри персональної відповідальності, від готовності відмовитися від пошуку внутрішніх ворогів та апіорі в усьому винних, а натомість – виробляти й застосовувати універсальні спільні критерії та процедури ухвалення колективних рішень. Лише тоді ми зможемо вийти з партикуляристської пастки, коли особисті містечкові образи стають вагомішими драйверами поведінки за критерії колективної (суспільної чи державної) доцільності, коли інтереси витісняють цінності, а утилітарні персональні інтереси (“на хліб не намажеш”) винищують інституційні та стратегічні, коли емоційно-істерична складова наративу домінує в усіх рівнях дискурсу. Тоді, зрештою, ми зможемо стати незалежною нацією, стійким до руйнівних впливів, взаємопов’язаним співпрацею та самоорганізацією суспільством.

При цьому не треба забувати, що сучасна епоха постмодерну як сукупність ігрових практик “людини, яка грає”, будучи динамічною і хаотичною формою, створює і виправляє світ у відповідності з її бажаннями. Гра як спосіб буття людини і модель її поведінки дозволяють вводити альтернативні сценарії життя, де імітація реального життя розігрується активною дією індивіда, заснованою часто на мімікрії, наслідуванні, маскуванні, копіюванні. Реклама, ідеологія, соціальна реальність змушують людину формувати власний світ, в якому вона, залежно від ситуації, настрою і стану, вимушена надягати ту чи іншу маску, щоби відповідати світові, який швидко змінюється. Вона постійно переходить від одного життєвого проєкту до іншого, адаптуючись до реалій життя у вигляді ігрової естетизації своїх інтелектуальних і фізичних сил, намагаючись надати свій зміст хаотичному буттю в повсякденності.

Список використаних джерел

- Безека – Безека М. Трюкачі української політики. URL: <https://sdplatform.org.ua/blogs/55/trukaci-ukrainskoi-politiki>.
- Бодрийяр, 2006 – Бодрийяр Ж. Общество потребления: его мифы и структура. М.: Культурная революция: Республика, 2006. 269 с.
- Бодрийяр, 2000 – Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. М.: Добросвет, 2000. 390 с.
- Дзюбенко, 2019 – Дзюбенко Н. Є ще час отямитися, щоб не скинути український корабель у безодню хаосу. Громадянське суспільство. 2019. 14 квітня.
- Дебор, 2000 – Дебор Г. Общество спектакля / пер. с фр. С. Офертаса. М.: Логос, 2000. 183 с.
- Забужко, 2019 – Забужко О. 21 квітня Україна здає тест на почуття реальності. URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_21-kvitnya-ukrayina-zdaye-test-na-pochuttya-realnosti-zabuzhko/897310.
- Костюченко, 2019 – Костюченко Ю. Технологія страху, або Контрелітарний популізм під час війни. День. 2019. 16 квітня.
- Пекар, 2019 – Пекар В. Феномен Зеленського. Препаровано під мікроскопом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2670208-fenomen-zelenskogo-preparovano-pid-mikroskopom.html>.
- Хейзинга, 1991 – Хейзинга Й. Homo ludens. Опыт исследования игрового элемента в культуре. Самосознание европейской культуры XX века. М. Наука, 1991.

References

- Bezeka – Bezeka M. Triukachi ukrainskoi polityky [Ukrainian policy makers]. URL: <https://sdplatform.org.ua/blogs/55/trukaci-ukrainskoi-politiki> [in Ukrainian].
- Bodryiар, 2006 – Bodryiар Zh. Obshchestvo potrebleniya: eho myfy y struktura [Performance society]. M.: Kulturnaia revoliutsiya: Respublyka, 2006. 269 s. [in Russian].
- Bodryiар, 2000 – Bodryiар Zh. Symvolycheskyi obmen y smert [Symbolic exchange and death]. M.: Dobrosvet, 2000. 390 s. [in Russian].
- Dziubenko, 2019 – Dziubenko N. Ye shche chas otiamytysia, shchob ne skynuty ukrainskyi korabel u bezodniu khaosu [There is still time to break away so as not to plunge the Ukrainian ship into the abyss of chaos]. Hromadianske suspilstvo. 2019. 14 kvitnia [in Ukrainian].
- Debor, 2000 – Debor H. Obshchestvo spektaklia / per. s fr. S. Ofertasa [Performance society]. M.: Lohos, 2000. 183 s. [in Russian].
- Zabuzhko, 2019 – Zabuzhko O. 21 kvitnia Ukraina zdaie test na pochuttia realnosti [On April 21, Ukraine passes a reality test]. URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_21-kvitnya-ukrayina-zdaye-test-na-pochuttia-realnosti-zabuzhko/897310 [in Ukrainian].
- Kostiuchenko, 2019 – Kostiuchenko Yu. Tekhnolohiia strakhu, abo Kontrelitarnyi populizm pid chas viiny [The technology of fear, or counter-occupational populism during the war]. Den. 2019. 16 kvitnia [in Ukrainian].
- Pekar, 2019 – Pekar V. Fenomen Zelenskoho. Preparovano pid mikroskopom [The Zelensky phenomenon. Prepared under a microscope]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2670208-fenomen-zelenskogo-preparovano-pid-mikroskopom.html> [in Ukrainian].
- Kheizynha, 1991 – Kheizynha Y. Homo ludens. Opyt yssledovaniya yhrovoho elementa v kulture. Samoznanye evropeiskoi kulturey KhKh veka [Homo ludens. Experience in the study of the game element in culture. Self-awareness of twentieth-century European culture]. M. Nauka, 1991. [in Russian].